

EVOLUȚIA AȘEZĂRILOR RURALE —ALINIAREA SATELOR ÎN PERIOADA REGULAMENTARĂ—

dr. arhitect Andrei PĂNOIU

Articolul nr. 140 din Regulamentul Organic prevedea ca proprietarul să dea fiecărui sătean un loc pentru casă, curte și grădină de legume pentru familia sa pe o anumită parte a moșiei; tot așa, trebuia să-i dea un loc pentru izlaz pentru animale de muncă. Proprietarul răspundea, deci, de întocmirea vetrei sătești, pe un loc ales de el, pentru toate strămutările cerute urmînd să asigure și materialul lemnos trebuitor. Se întrevedea astfel strîngerea tuturor caselor la un loc și așezarea lor la linie ¹.

Vornicia din Lăuntru a întocmit în anii 1831—1832 și un proiect, cu titlul „Pentru întîmpinarea strămutării sătenilor și de a lua măsuri pentru a-și clădi locuințele regulate și de odihnă”, preconizîndu-se totodată și alcătuirea unui plan tip de casă, cu grajd și îngrădirea necesară. Vornicia cerea ca sătenii să-și clădească (strămute) casele cu prilejul „înnoirii” (al reparării), dar mai ales în cel al construirii din nou, căutînd să fie mai, cu îngrijire, mai frumoase la vedere, mai de odihnă și pe linie dreaptă, cu ulițe largi la mijloc”, măsură care privea și satele de moșneni ².

Această hotărîre, deocamdată întreruptă prin Ofisul din 26 august 1833, trebuia să fie conjugată cu construirea caselor de sfat, a caselor de școală sau a magaziiilor de rezervă, care se cerea să fie așezate lîngă biserică. În sensul altor precizări anterioare, se anticipa astfel crearea unui nucleu în jurul căruia să se constituie centrul așezărilor.

Operația de aliniere și de retragere a satelor pe o vatră stabilită s-a făcut uneori forțat. S-au efectuat chiar strămutări de sate de moșneni, așezîndu-se unii dintre locuitori pe moșiile altora, care le pretindeau clacă. Pentru moșneni, se cere atunci ca fiecare să se așeze pe proprietatea sa, pe cît va fi cu puțință mai în apropiere de centrul satului.

Sînt și sate care caută să se strămute la alte linii decît cele stabilite, pe aceeași moșie, fără să se ceară asentimentul cîrmuirii.

Începînd cu anul 1844, acțiunea de aliniere a satelor intră într-o fază nouă, cerîndu-se ca și puținii locuitori rămași răzleți să se grupeze în vatra satului. Erau vizate de fapt așezările de clăcași care nu se mai strămutaseră niciodată pînă aici ³. Dar mutarea unui cătun sau a unui sat întreg se putea face numai dacă locuitorii erau de acord și dacă proprietarul le asigura lemnul necesar.

Principiul care a stat la baza operei de remodelare a înfățișării satelor, într-o primă etapă, este precizat în instrucțiunile date de M. Ghica, șeful Vorniciei din Lăuntru, la 12 februarie 1837, care arăta că „așezarea caselor la linie nu înseamnă stricarea tuturor caselor din sat sau mutarea satului întreg, nici înșiruirea tuturor caselor unui sat într-un rînd sau două, în lung, una lîngă alta, ci o strîngere generală a caselor fiecărui sat la un loc, cu care ocazie să fie așezate după o oarecare regulă la linie”. Esențialul îl constituia deci faptul dacă așezările se află la loc potrivit, satul putea rămîne pe loc; se va organiza însă „un centru” al lui, cu ulițe, unde să se clădească din nou locuințele

acelor locuitori care nu cădeau la linia acelor ulițe sau se aflau în locuri îndepărtate. Locuințele bordeie chiar când cădeau la linia acelor ulițe trebuiau dărimate și prefăcute în case⁴.

Principiul acesta de ordonare a vetrelor de sat îl putem recunoaște ca o măsură de necesitate imediată, care își dovedește viabilitatea pînă către mijlocul secolului, cînd apar o serie de regulamente, de legi și de reglementări noi în privința organizării localităților, alinierii satelor, întemeiate pe alte criterii. Între timp își făcuseră loc unele preocupări ca așezările sătești nou constituite să se alcătuiască după proiecte ingineresti, care să precizeze traseul stradal și toate lotizările de teren conform cu prevederile regulamentare. Legiuirea din anul 1835 pentru „măsurarea cadastrală a Prințipatului” ca și hotărîrea guvernului față de Raportul din 28 februarie 1847 asupra situației mănăstirilor de a se institui controlul statului asupra moșiilor și averilor mănăstirești, obligă egumenii să procedeze la întocmirea de planuri economice și hotărniciri ale moșiilor închinat. Direct, aceste studii vizau și reglementarea așezărilor sătești, care trebuiau trasate acum după proiecte.

Schițele și planurile în discuție, cu rezolvări proprii etapelor respective, ne îngăduie să înțelegem modul cum au evoluat multe din așezările citate, dacă și-au păstrat vatra lor inițială, dacă s-au deplasat, s-au contopit cu alte așezări învecinate lor, ori au dispărut etc.

În situația așezărilor hotărîte a lua ființă după planuri anume întocmite, se înscriu o serie de compoziții dezvoltate liniar, înfățișînd tronsoane drepte, intersecții simple sau traiecte în forma literelor T, L, U, V, etc., cîteodată înscrise pe artere paralele. De fiecare dată aceste compoziții urmăresc rezolvări dezvoltate pe rețele stradale înscrise reliefului, avînd ca axe dominante vechile drumuri locale, drumuri drepte de vale, drumuri ușor arcuite printre coline etc. Forma dată vetrelor sătești tocmai de aceste axe compoziționale dominante, cu întreaga structură stradală, desfășurată pe trasee paralele, perpendiculare sau radial-concentrice, cu modul de rezolvare al piețelor, ca și amplasarea dotărilor sătești, cu parcurile și grădinile caselor de moșie și conacelor boierești, vin să ne certifice preocupările unei strălucite școli de sistematizare ajunsă la maturitate în perioada de mijloc a secolului trecut. Concepția vremii în privința ordonării așezărilor sătești o oglindește însuși modul cum s-au alcătuit așezările urbane din perioada respectivă.

Odată cu începutul celui de al cincilea deceniu, se încheie de fapt o principală fază de sistematizare a teritoriului, operîndu-se și alinierea majorității așezărilor sătești aflate pe moșiile boierești și cele ale mănăstirilor. Putem spune că aceste alinieri de sate s-au efectuat acolo unde s-a dispus de terenul potrivit întemeierii noilor așezări, îndeosebi unde proprietarii s-au arătat direct interesați.

O oarecare excepție de la această măsură au făcut satele aflate pe văile înguste, sau cele care au fost amîinate dintr-un motiv sau altul de înșiși proprietarii lor. I-au exceptat acestei măsuri și foarte multe dintre satele din județele de munte și a zonelor de deal și pădure, unde alinierea era dependentă și de natura terenului, care nu îngăduia o grupare ordonată a caselor; pe de altă parte, aici se aflau foarte multe sate de moșneni unde strămutarea se putea efectua doar dacă locuitorii se mutau tot pe moșia lor.

Poate tocmai ca rezultat al catagrafiei din anul 1839, Vornicia din Lăuntru dă în anul 1841 acele „circularnice porunci” județelor de munte (Mehedinți, Gorj, Vîlcea, Mușcel, Argeș, Dîmbovița, Prahova, Saac, Buzău și Slam Rîmnic) prin care se cerea punerea la cale a strămutării la linie și a acelor sate care rămăsesesă nealiniat din diferite motive⁵.

Cum s-au efectuat în cele din urmă toate aceste strămutări ale caselor din județele de munte este greu de spus, multe făcîndu-se forțat, încalcîndu-se spiritul legii, mai cu

seamă cînd sătenii sînt așezați în mod impus pe pămînturile altor săteni, sau se întemeiază linii noi pe terenuri nepotrivite, amenințate de viitura apelor.

Cazurile unor asemenea strămutări nepotrivite sînt destul de numeroase și adesea cu toate stăruințele depuse, corectări imediate nu se pot aduce.

În anul 1844, Departamentul din Lăuntru dornic să aibe o situație a așezării satelor cu cele rezultate pînă aci cere județelor prin circulara nr. 955 să i se facă cunoscut satele nealiniat. Răspunsurile date, de cele mai multe ori sub formă de tabele, înfățișează situații cît se poate de diferite. Județul Brăila, de pildă, arată că un singur sat a rămas nealiniat și aceasta din vina proprietarului, care a hotărît să se linizeze numai locuințele care se vor clădi din nou.

Cu totul alta este situația în județele de munte, cum este cazul Mușcelului, de pildă, unde numai pentru plaiul Dîmboviței dintr-un total de 20 de sate se constată că numai 7 sînt aliniat. „Pentru că fiecare locuitor își are proprietatea sa și nu se îngăduie a trece unul pe proprietatea altuia, dar mai cu seamă că sînt locuri zgîrcioase, văi, dealuri” etc. și „nu se poate face linie”.

Alinierea satelor de munte merge anevoie și uneori nu atît din pricina locuitorilor cît a proprietarilor, care nu consimțeau să le pună la dispoziție materialul cerut de refacerea caselor în vatra satelor, așa cum în principiu erau obligați, totuși. Foarte multe gospodării continuă, deci, să rămînă încă răzlețite pe locuri îndepărtate, prin răzoare sau prin păduri, chiar și după jumătatea secolului, invocîndu-se o seamă întreagă de motive ⁶.

NOTE

1 *Regulamentul organic, intrupat cu legiurile din anii 1831, 1832 și 1833 și adăugat la sfîrșit cu legiurile de la anul 1834, pînă acum...*, București, 1847, p. 75.

2 Arhivele Statului, fond *Vornicia din Lăuntru*, D. 1720/1831, II, f. 393

3 I. Corfus, *Agricultura Țării Românești în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, București, 1969, p. 280—281.

4 Arhivele Statului, fond *Vornicia din Lăuntru*, D. 366/1841, f. 78 și următoarele.

5 Andrei Pănoiu, *Arhitectura și sistematizarea rurală în județul Mehedinți*, sec. XVIII—XIX, Muzeul Național de Istorie, București, 1983, capitolul I, p. 23 și următoarele; *Arhitectura și sistematizarea așezărilor din Argeș și Mușcel*, sec. XVIII—XIX, manuscris dactilo, Muzeul de Istorie al României, București, 1983, capitolul „Alinierea satelor”, p. 43 și următoarele.

6 Arhivele Statului, fond *Rural Comunală*, D. 2/1855, f. 80, 82.

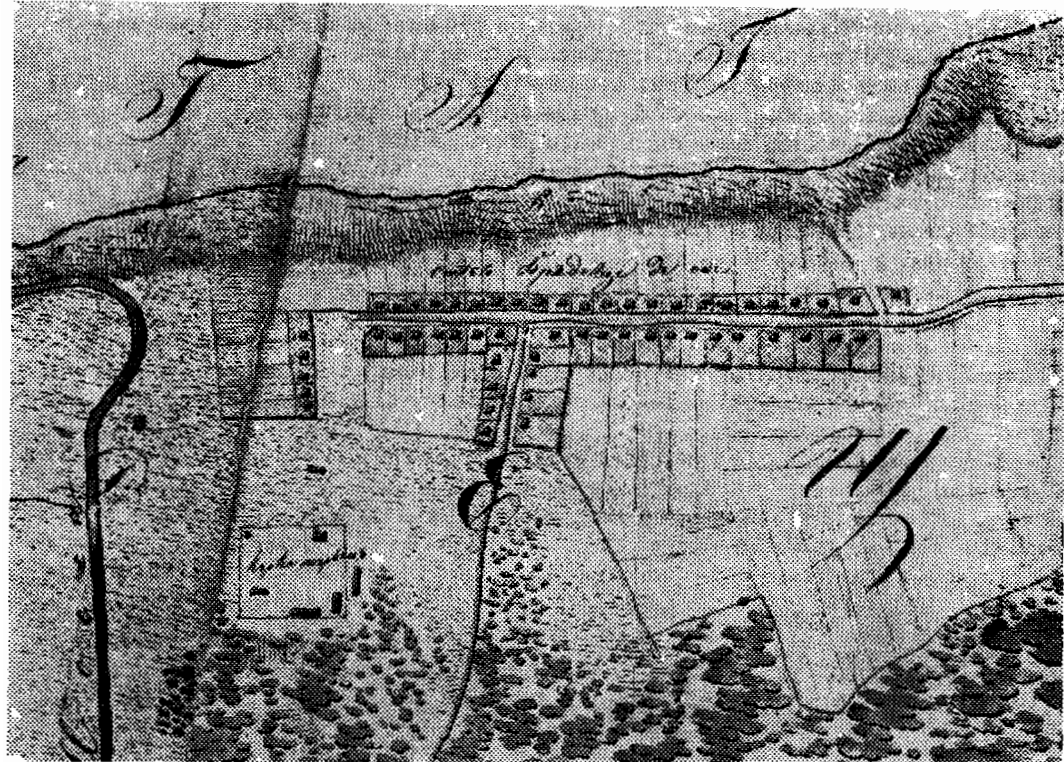
L'EVOLUTION DE LA SISTEMATISATION RURALE

a) VILLAGES EN ALIGNEMENT AU TEMPS DES RÉGLEMENTS ORGANIQUES

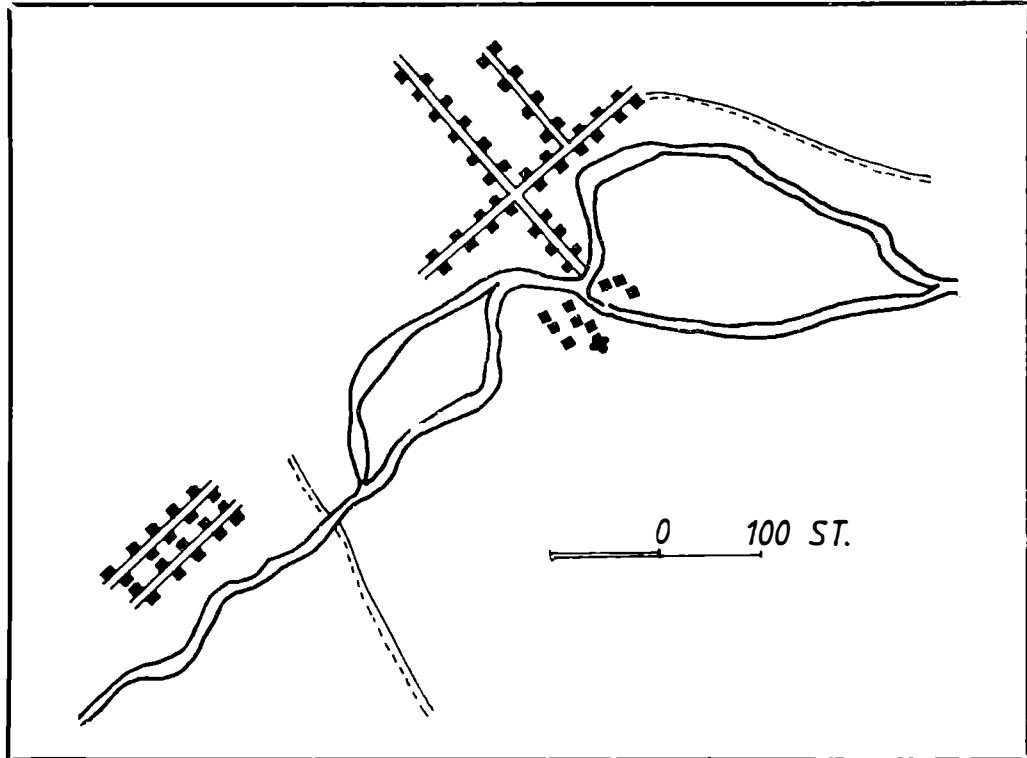
b) L'ALIGNEMENT DES VILLAGES AU TEMPS DES RÉGLEMENTS ORGANIQUES

(Résumé)

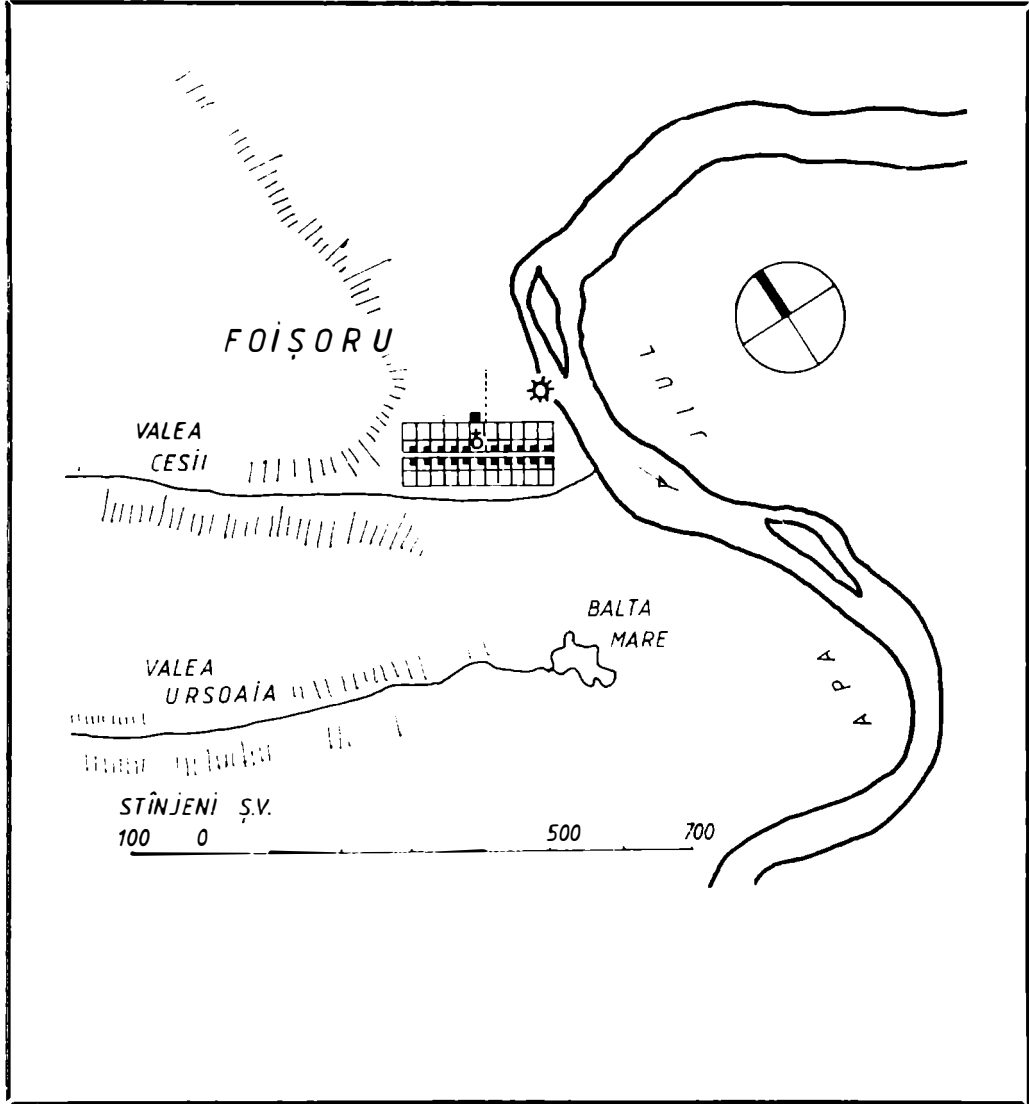
L'auteur présente les caractéristiques les plus importantes dans la sistematization rurale dans la première moitié du XIX—siècle, surtout pour les villages eu ligne. On souligne les particularités qui subsistent malgré la règle générale, le rapport entre les règlements administratifs et la tradition du lieu.

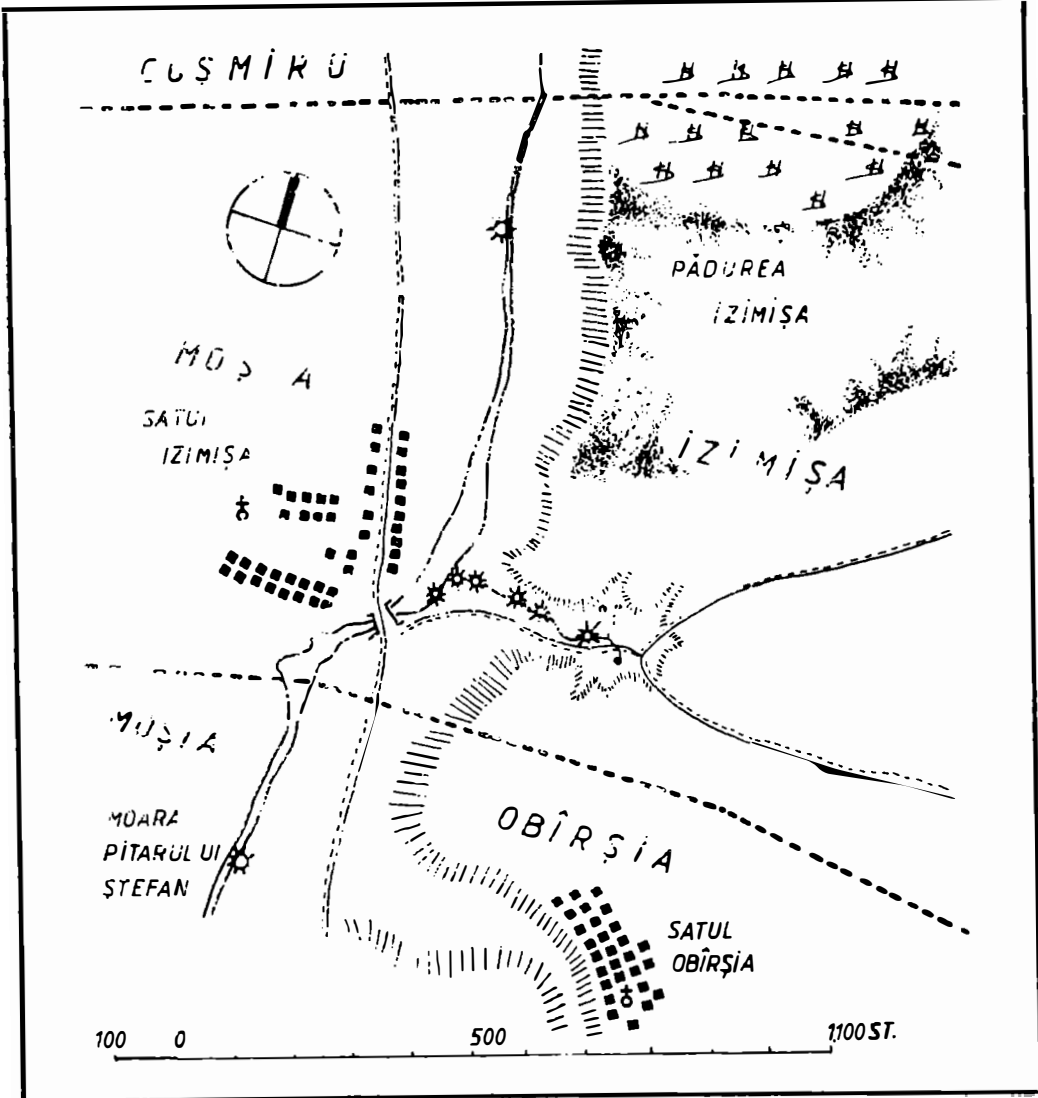
1. Satul Brădești, județul Dolj (cca. 1845); detaliu din planul de hotărnicie al moșiei Brădești de inginer I. Vilceanu.

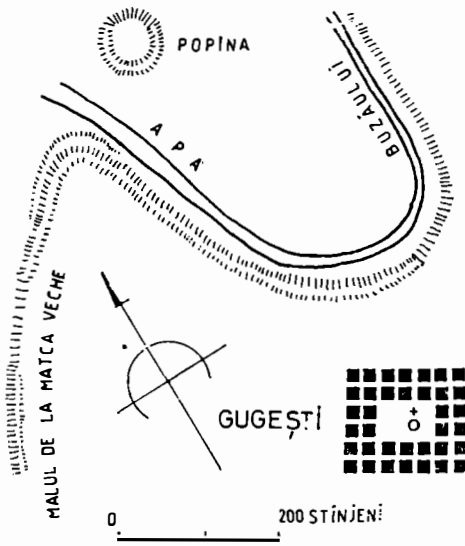
2. Satul Rogova, județul Mehedinți; schiță de plan de inginer Grigore Otetelișeanu anul 1855.

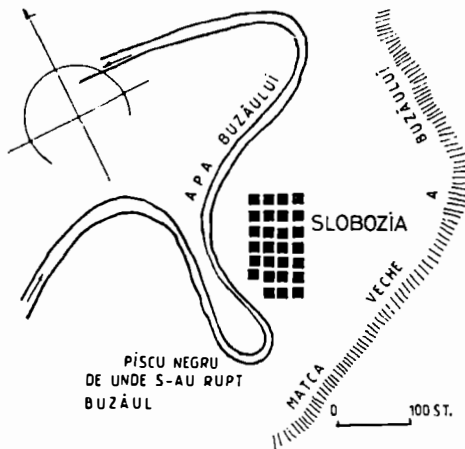
3. Satul Foișoru, județul Dolj; inginer I. Karminski, anul 1842.

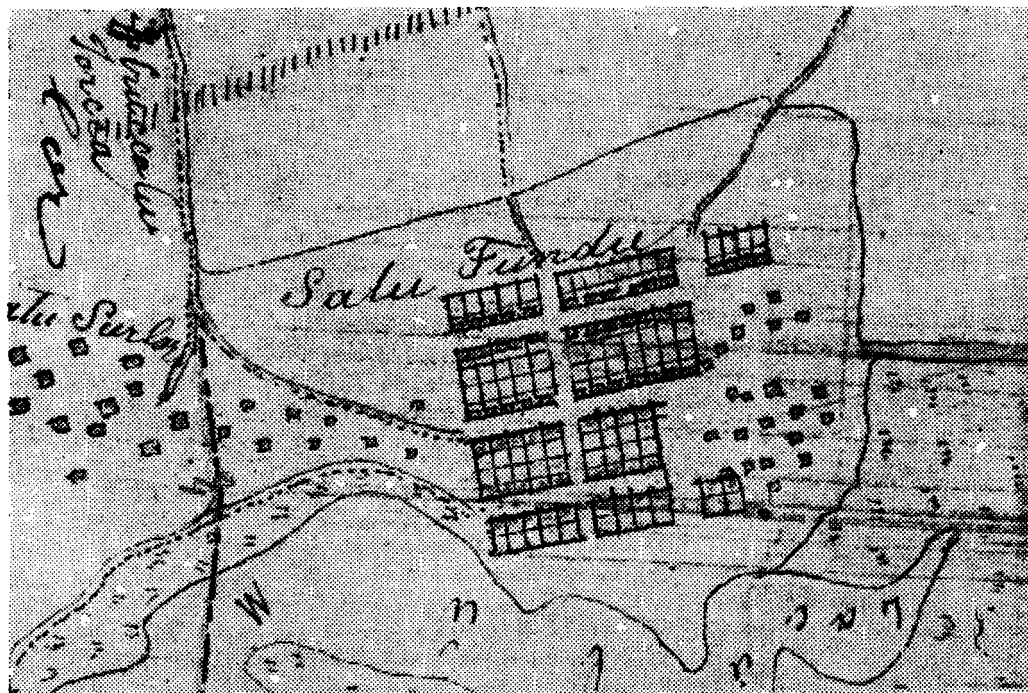
4. Satele Izimișa și Obîrșia, județul Mehedinți; inginer I. Vilceanu, anul 1839.

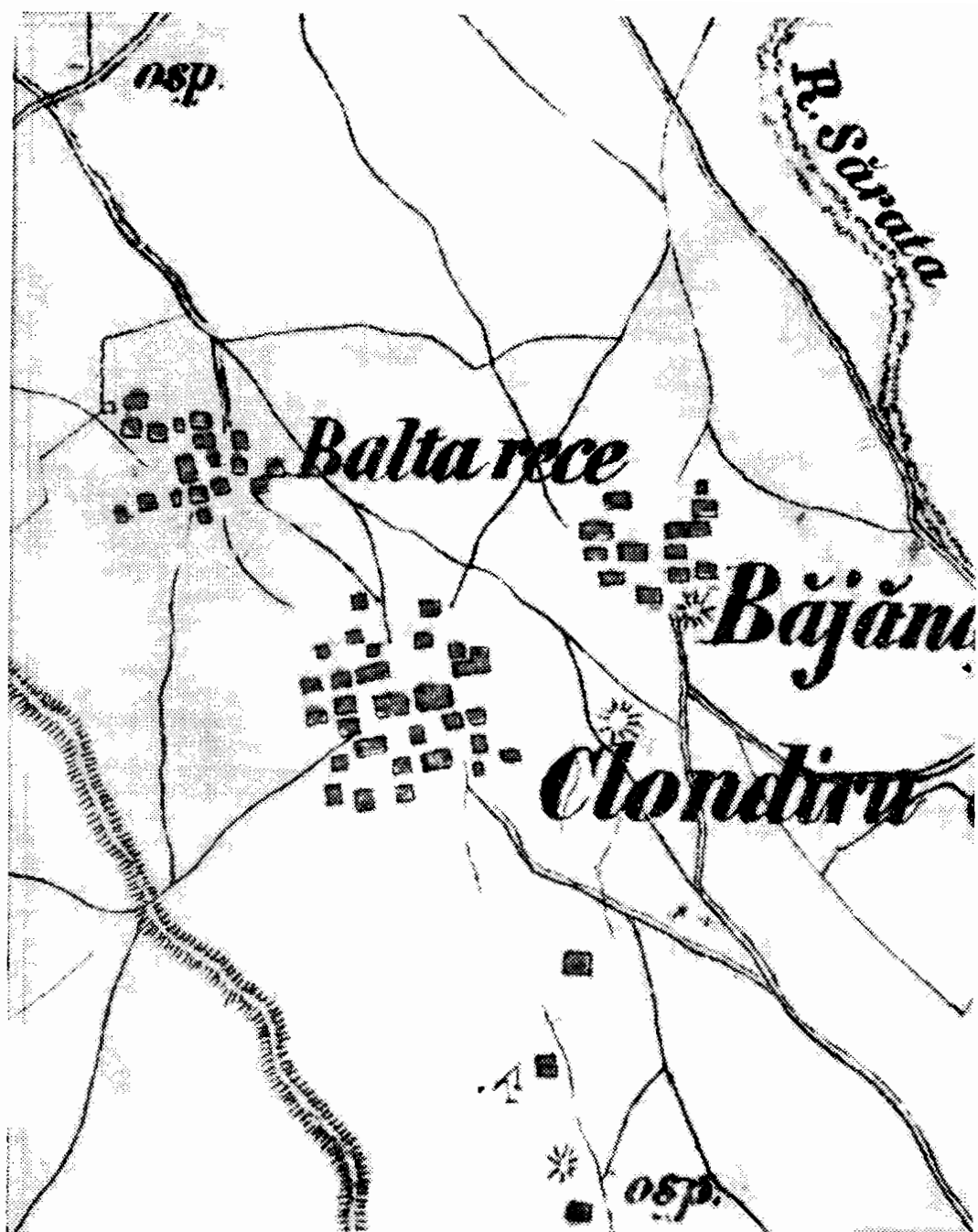
5. Satele Slobozia și Gugești de pe moșia Amara, județul Rîmnicu Sărat; schițe de plan de inginer Teodor Diamant, anul 1840.

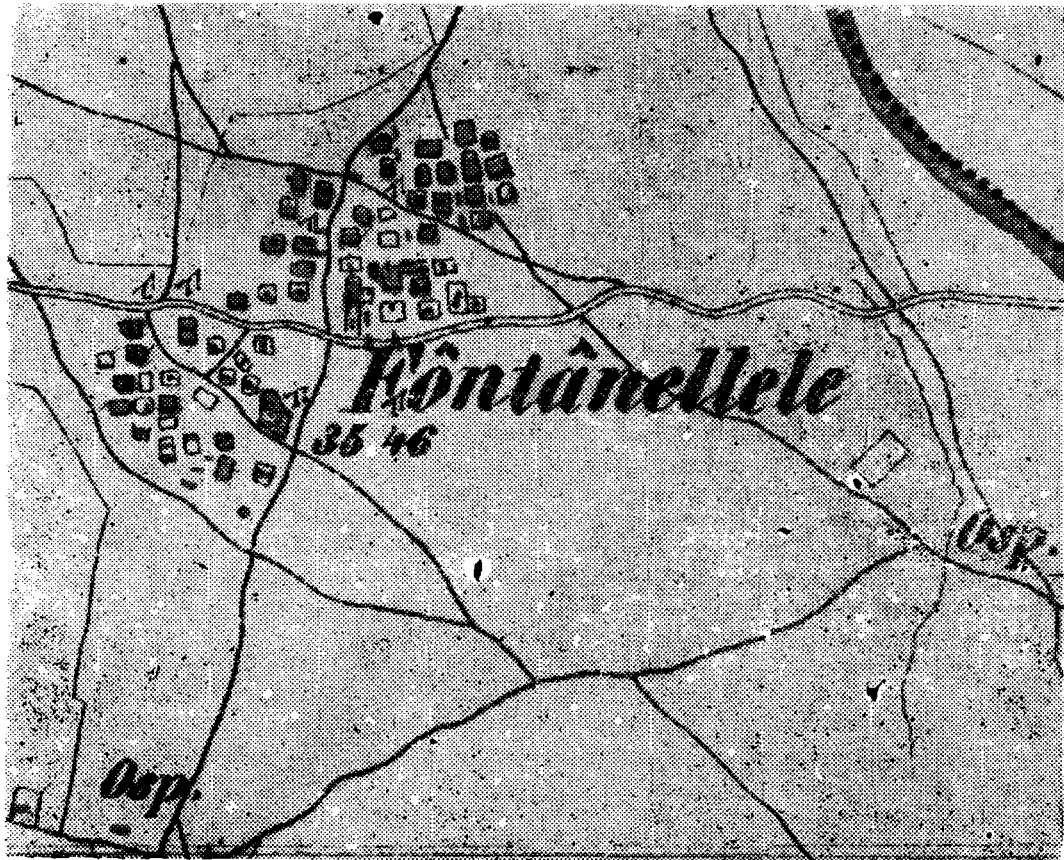

6. Satul Fundu, județul Ilfov; inginer Gh. Catelutza, anul 1854.

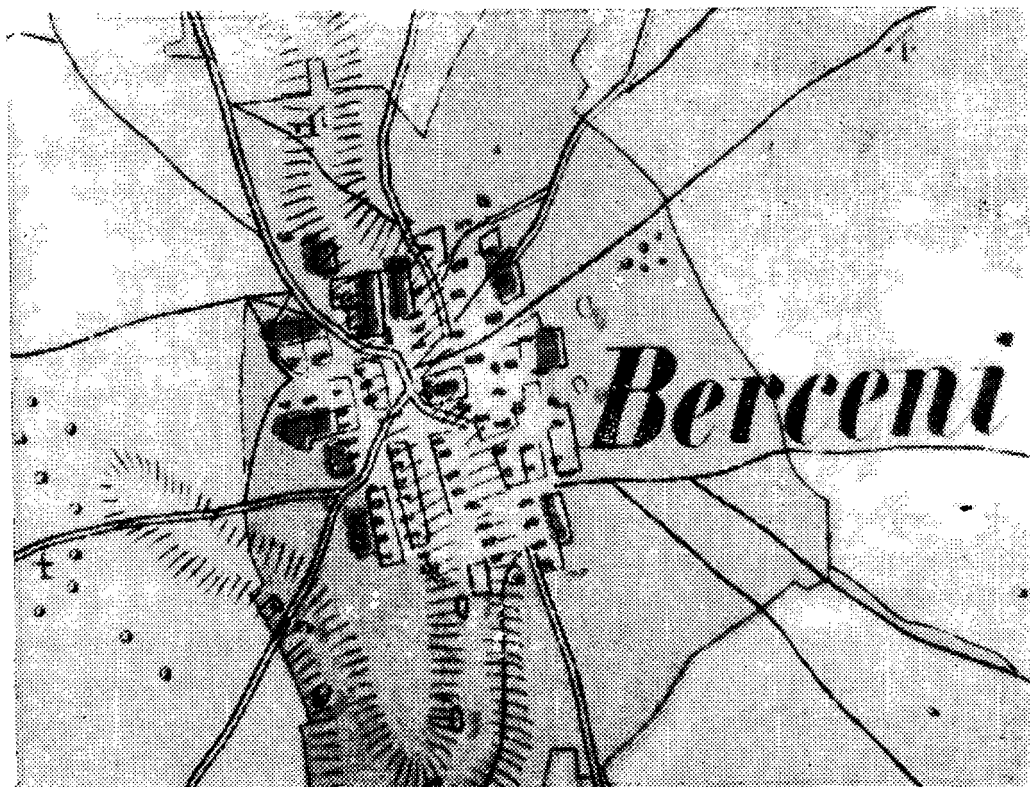
7. Satele Băjenari, Balta Rece și Clondiru, detaliu din Harta România Meridională (1856); grupări de tip ordonat din perioada regulamentară.

8. Satul Fintâneltele, județul Buzău; detaliu din Harta România Meridională.

9. Satul Jilava, județul Ilfov, detaliu din Harta România Meridională; ordonare de tip liniar din perioada regulamentară adaptată la structura reliefului.

10. Satul Berceni, județul Ilfov, detaliu din Harta România Meridională; ordonare de tip adunat din perioada regulamentară înscrisă locului de convergență a drumurilor locale.

